

Buddhist Cultural Tourism: A Case Study of the Upper Mekong Border Communities in Chiang Rai Province

KetsudaTha-Ngaitrakul,
PhrakruSunthornsanghapinit
Poonchai Pantiya

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Received: December, 4 2017

Revised: February, 7 2018

Accepted: August 21, 2018

Abstract

This article aimed to explore the concept of the Buddhist cultural tourism in the upper Mekong border communities in Chiang Rai Province during the end of Buddhist Lent. The authors employed a qualitative research methodology. Findings are as follows. 1) Buddhist cultural tourism is a form of activity that related to the traditions of the Buddhist people such as merit making. 2) The End of Buddhist Lent is a tradition that encourage people in the upper Mekong border communities to perform great meritorious deeds according to the Buddhist Doctrine or ten bases of meritorious action. The related tradition is known as the worship of the Buddha's footprint for paying the gratitude. All traditions and rituals are an important part of supporting to propagate the Buddhist Doctrines and the succession of Buddhism. 3) The Buddhist cultural tourism in the upper Mekong border communities of Chiang Rai province should be promoted in the following areas: budgetary support, training for residents on the history of the communities, public relations, security, hygiene, immigration documents, and extra discounted accommodation for tourists.

Keywords: Buddhist cultural tourism, Buddhism, Upper Mekong Border Communities

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนชายแดน แม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย

เกศสุตา ไถงตระกูล

พระครูสุนทรสังฆพินิต

พูนชัย ปันธิยะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้รับบทความ: 4 ธันวาคม 2560

ปรับปรุงแก้ไข: 7 กุมภาพันธ์ 2561

ตอบรับตีพิมพ์: 21 สิงหาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า 1) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของกลุ่มชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบุญตามความเชื่อในอานิสงส์ของการทำบุญ 2) ประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงรายเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนทำบุญใหญ่ มีอานิสงส์ในการทำบุญหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีออกพรรษา คือ หลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ประเพณีที่ว่าถึงเรื่องการบูชา เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่มีคุณ ประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป 3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรมีการส่งเสริมด้านงบประมาณ ด้านการให้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ด้านการส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการดูแลเรื่องความปลอดภัย การอำนวยความสะดวกเรื่องสุขอนามัย ด้านการส่งเสริมเรื่องการจัดทำเอกสารการเข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย และการส่งเสริมการจัดโปรโมชั่นในการลดราคาที่พักให้แก่นักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, พระพุทธศาสนา, ชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน

บทนำ

ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2542) วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ตลอดเวลายาวนานจนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมคลุกเคล้ากับความเชื่อและปฏิบัติสายอื่น ๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะพระปัญญาสาสมิเถระ (2520) พระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยหรือสุวรรณภูมิตั้งแต่ในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 3 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 4 หลังจากการส่งสมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช แต่เดิมดินแดนแถบนี้เชื่อกันว่ามีกษัตริย์นางพญาหรือมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่เข้ามาพระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้แสดงพรหมชาลสูตรให้ประชาชนชาวสุวรรณภูมิเลื่อมใสซึ่งกล่าวกันว่าเวลาที่พระเถระทั้งสองได้แสดงพรหมชาลสูตรนั้นก็เพื่อให้ชาวสุวรรณภูมิได้เข้าใจถึงความเชื่อหรือทิวทัศน์ต่าง ๆ และสอนให้มีความสอดคล้องกับความเชื่อของตนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นท่านทั้งสองก็ประกาศสั่งสอนพระธรรมวินัยทำการบรรพชาอุปสมบททุกบุตรทั่วไปได้มาก็ได้ขยายไปในดินแดนใกล้เคียงทั้งในอาณาจักรโคตรบูรโยนกหรือล้านนาที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ด้วย (พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, 2560) โดยจะเห็นได้จากร่องรอยโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเฉพาะในล้านนาที่จังหวัดลำพูนคือเจดีย์วัดกู่กุดหรือวัดจามเทวีที่เป็นที่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวีอีกแห่งหนึ่งคือพระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์วัดกู่กุดกับเจดีย์กู่คำที่วัดพระธาตุหริภุญชัยซึ่งนักปราชญ์ทางโบราณคดีกล่าวว่าสมัยทวารวดีเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 500 ถึง พ.ศ.1300 รวมระยะเวลาประมาณ 800 ปี

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นับว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้ถูกนำมาปฏิบัติจนสามารถหยั่งลงในจิตใจของคนไทยทำให้คนไทยมีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี (วิทยา เทพยา, 2520) การปฏิบัติอย่างนี้จนกลายมาเป็นวัฒนธรรมที่ดีความของคนไทยอย่างหนึ่ง เพราะวัฒนธรรมหมายถึงสิ่งที่ป็นวิถีชีวิตของสังคมคนส่วนรวมของสังคมจะคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นรูปภาษา ประเพณี การละเล่น การศาสนา เป็นต้น จะเห็นได้ว่าประเพณีก็เป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นส่วนใหญ่อันหนึ่งทั้งหมดที่เป็นวัฒนธรรม (พระอุดมปิฎก วิจารณ์ มหาปณฺญ, 2561) คนในสังคมจะประกอบอาชีพอะไร มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องศาสนาอย่างไร ก็ล้วนแต่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมทั้งสิ้น (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2532) การประกอบพิธีกรรมนั้นมีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมประกอบพิธีโดยแผ่ปรัชญาธรรมไว้ในหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วยโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจธรรมโดยไม่รู้ตัวดังจะเห็นได้จากพิธีทำบุญงานศพก็จะมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาพิธีกรรมจึงเป็นอุบายในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนอย่างหนึ่ง ท่านภิกขุโพธิ์แสนยานุภาพกล่าวว่า ประเพณีพิธีกรรมก็เปรียบเหมือนคอกที่ล้อมสังคมให้มารวมกันไว้เป็นหมู่มาเพื่อไม่ให้กระจัดกระจายไป การทำกิจกรรมที่แตกต่างกันไม่อาจจะร่วมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้คนประเภทที่ฉลาดน้อยจำต้องเอาพิธีกรรมมาล้อมเอาไว้ก่อนในวันข้างหน้าถ้าเขามีปัญญาสูงขึ้นก็จะสามารถก้าวผ่านพิธีกรรมเหล่านี้ออกไปได้อุปมาดังว่า “ประเพณีพิธีกรรมเปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้าหาฝั่งคือศาสนา” ในสมัยปัจจุบันประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ช่วยในการผ่อนคลายความเครียด ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นพร้อมๆ กับรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการผ่อนคลายความเครียด แล้วกิจกรรมการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง ด้วยกล่าวคือรายได้ที่จะกระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสร้างงานและนำไปสู่การสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งภาครัฐได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของประเทศและกลุ่มจังหวัดการท่องเที่ยวทุกภูมิภาคของไทย

บทความวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีออกพรรษาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนพื้นที่ชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงเขตติดต่อของประเทศไทยและประเทศลาวโดยเฉพาะหมู่บ้านหาดบ้ายและหมู่บ้านห้วยลึก ซึ่งหมู่บ้านแถบนี้ยังคงรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น และยังนำประเพณีและพิธีกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน จนทำให้ประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นประเพณีที่แสดงถึงความผูกพันกับวิถีชีวิตของประชาชนบนฝั่งแม่น้ำโขงของไทย จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ดงามที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน ประเพณีออกพรรษาของอำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่น และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายนั้นโดยเฉพาะประเพณีจุลจลิน และประเพณีไหลเรือไฟ เป็นประเพณีสิ่งที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง จากลักษณะของจุดเด่นนี้จึงเป็นชุมชนที่น่าสนใจในการศึกษาเพื่อจะได้นำมาเป็นมาเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนแล้ว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญา คุณค่าความหมายความสำคัญของวิถีชีวิต จิตวิญญาณและความพร้อมเพียงในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามทั้งหลายให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงมีความสุขเกิดพลังในการพัฒนาอย่างสมดุลระหว่างความเติบโตทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ถูกต้องดีงามทรงคุณค่า การเข้าถึงวิถีชีวิตจิตวิญญาณของชุมชนผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุทนต์ อากาโร (อบอูน) (2556) กล่าวว่า การท่องเที่ยวในแนวพุทธมิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลซึ่งคำนิยามต่าง ๆ เช่น “ธรรมสัญจร” “การจาริกแสวงบุญ” “การเดินทางแสวงบุญ” หรือแม้แต่ในปัจจุบันที่ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธ หรือ Buddhist Tourism ซึ่งถ้าหากกล่าวถึงพระพุทธวจนะในคราวที่ส่งสาวไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านจงเที่ยวจาริกไป

เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” หรือกล่าวโดยย่อว่า “จงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก” จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธในแต่ละนิกาย ล้วนมีความหมายเพื่อการแสวงหาความรู้ ศึกษาหาข้อปฏิบัติอันเป็นหลักในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นซึ่งหมายถึงเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวและผู้ให้บริการอันจะนำซึ่งความสงบสุข สันติภาพแก่มวลมนุษย์ทุกหมู่เหล่า พระสมุห์อนุรักษ์ ชิริสกุโก (ช้างเมือง) (2554) การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปวัด หรือพุทธศาสนสถานโดยมีจุดมุ่งหมาย เช่น เป็นการเดินทางไปเพื่อทำบุญและสาธารณกุศลต่าง ๆ เพื่อสักการบูชาพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมปฏิบัติธรรม ชมศิลปวัฒนธรรมในวัดหรือพุทธศาสนสถานนั้น ๆ ไปเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งไปเพื่อร่วมศาสนพิธี และงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น ไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง แห่เทียนพรรษา ศุภลักษณ์ อัครางกูร (2551) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ยุคแรกๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันการเดินทางลักษณะนี้มักจะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเข้าอยู่ด้วย ผู้ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ มักจะมีความเชื่อในการทำกิจกรรมทางศาสนาซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษา “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา คัมภีร์โบราณถ้อยคำโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ วรรณกรรมลายลักษณ์ จารึก ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ทำการศึกษาประเพณีของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย สรุปผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำโครงสร้างแบบสัมภาษณ์และศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม
2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)
3. การกำหนดพื้นที่ทำการศึกษา โดยมีเกณฑ์การศึกษาคือเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เขตชายแดนจังหวัดเชียงรายที่มีการจัดประเพณีจุลกรฐินในการศึกษาค้นคว้าได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือหมู่บ้านหาดบ้าย อำเภอเวียงชัยของ จังหวัดเชียงราย และ การจัดประเพณีไหลเรือไฟของหมู่บ้านห้วยลึก อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
4. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา โดยมีเกณฑ์การกำหนดดังนี้ เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้หลักความน่าจะเป็นในการสุ่มตัวอย่าง (Nonprobability Sampling) โดยการใช้การสุ่มแบบเจาะจง

(Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่าง เช่น พระภิกษุชาวบ้านปราชญ์ท้องถิ่นผู้บริหารท้องถิ่น และผู้บริหารเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในท้องถิ่น รวมทั้งนักวิชาการสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสำรวจรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ที่ค้นพบ

5. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมในพิธีกรรมในชุมชนระยะเวลาที่ศึกษา ระหว่างเดือนตุลาคม – เดือนพฤศจิกายน

6. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าทั้งเอกสารคัมภีร์โบราณจากการสัมภาษณ์ และจากการเข้าร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วม

7. ดำเนินการศึกษาวเคราะห์โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ผลการศึกษา

8. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาอธิบายโดยแยกออกเป็นบทต่าง ๆ ในลักษณะของการพรรณนาตามเนื้อหาสาระที่สำคัญและการศึกษาค้นคว้า

9. สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีมาก่อน พ.ศ. 1 ซึ่งมีปรากฏอยู่ในปฐมโอองการของพระพุทธเจ้าหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ได้ส่งสาวกออกไปเผยแผ่ศาสนาด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” คำว่าเที่ยวพระพุทธเจ้ามุ่งหมายถึงการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศพระธรรมแก่ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุดนำความสุขไปให้ประชาชน

การท่องเที่ยวแนวพุทธ ตามแนวคิดเดิมนั้นเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ ศึกษาหาข้อปฏิบัติ ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันการเดินทางท่องเที่ยวทางพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย เมื่อนำคำว่าท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถแปลความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ และวัฒนธรรมนั้นเกิดจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแต่เดิมเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งแสวงหาความรู้ และการเกื้อกูลเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน แต่สมัยปัจจุบัน การท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาจะเกี่ยวกับความคิดความเชื่อเรื่องของการทำบุญ และเป็นการทำบุญที่แสวงหาการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น การเข้าร่วมประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทอดผ้า ประเพณีเข้าพรรษา เป็นต้น เชื่อในอานิสงส์ของการทำบุญว่าบุคคลผู้ผู้หมั่นบำเพ็ญบุญอย่างสม่ำเสมอจะได้รับอานิสงส์หรือผลประโยชน์อันดีงามตามรับ ซึ่งอานิสงส์หรือผลประโยชน์อันดีงามที่จะพึงได้รับมีประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภายนอก และประโยชน์อย่างยิ่ง

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันนั้นพอสรุปได้ว่า เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวไปโดยมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง ว่าเป็นการเดินทางเพื่อต้องการร่วมสร้างบุญสร้างกุศลตามความเชื่อเรื่องบุญ และอานิสงค์ของการทำบุญ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และการเดินทางไปทำบุญนี้ประกอบไปด้วยแรงจูงใจในการความเชื่อเรื่องการทำบุญผสมผสานกับวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยผ่านกระบวนการเข้าร่วม สนับสนุน ส่งเสริม สืบทอด ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถึงแม้วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาจะเปรียบได้ว่าเป็นเปลือกไม้ไผ่แก่นของต้นไม้ใหญ่แต่ถึงจะเป็นเปลือก แต่เปลือกก็เป็นส่วนประกอบอันสำคัญยิ่งที่จะช่วยโอบอุ้มพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบต่อไป

2. ประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า จุลกฐิน ไหลเรือไฟ เป็นต้น เป็นประเพณีล้วนเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ความเชื่อตามแนวทางของพระพุทธศาสนาคือการเชื่อของกรรม ผลของกรรม ใครทำกรรมอะไรไว้ต้องได้รับผลของกรรมนั้น ดังเช่นหว่านพืชเช่นไรย่อมได้ผลเช่นนั้น ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาจะเป็นที่มาของพิธีกรรมต่าง ๆ จนกลายมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และขนบธรรมเนียมประเพณีคือหลักพื้นฐานในการจัดระเบียบในสังคมโดยอาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่วางเป็นกรอบให้ปฏิบัติตาม และมีการยอมรับและถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาที่ยาวนาน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น

ประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบนจังหวัดเชียงราย สามารถแบ่งออกเป็นประเพณีพิธีกรรมของสงฆ์ และประเพณีพิธีกรรมที่เป็นส่วนของฆราวาส ประเพณีที่เป็นส่วนของสงฆ์ซึ่งต้องปฏิบัติในวันออกพรรษาก็คือ วันมหาปวารณาเป็นวันสิ้นสุดของกำหนดอยู่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ มีพิธีเป็นพิธีสังฆกรรม ส่วนประเพณีในส่วนของฆราวาส อย่างเช่น ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีทอดผ้ากฐิน ประเพณีไหลเรือไฟ เป็นต้น ซึ่งประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากการศึกษาพุทธประวัติบ้าง จากตำนานพื้นเมืองหรือเรื่องเล่าบ้าง แล้วเกิดจิตศรัทธาใคร่จะทำบุญตามความเชื่อที่ได้รับมาจากการได้ยินได้ฟังมา หวังจะได้รับอานิสงค์ของการทำบุญอย่างนั้นบ้าง จึงได้เกิดเป็นพิธีกรรมปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นประเพณีนิยมประจำถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทยอาจมีประเพณีออกพรรษาที่เหมือนหรือไม่เหมือนกันก็ได้ นั่นแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นนั้นผสมผสานกับความเชื่อเรื่องบุญและอานิสงค์ของการทำบุญในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาประเพณีออกพรรษาของชุมชนแม่น้ำโขงตอนบนสามารถแบ่งประเภท ของประเพณี ได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หมายถึง ประเพณีที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล ปรากฏมีหลักฐานยืนยันในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

2. ประเพณีที่ไม่ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หมายถึง ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และได้สร้างสรรค์ประเพณีทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนชุมชน เป็นประเพณีที่เกิดจากการได้ศึกษาในพระไตรปิฎก ในตำนานพื้นเมืองทางพระพุทธศาสนา ได้ยินได้ฟังมาจากเรื่องเล่าจากตำนานต่าง ๆ เช่น ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีจุลกฐิน เป็นต้น

ซึ่งขยายความเกี่ยวกับประเพณีจุลกฐินว่าเป็นประเพณีที่ไม่ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพราะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงมูลเหตุของประเพณีจุลกฐินไว้ แต่ได้กล่าวเฉพาะประเพณีทอดกฐินเท่านั้น ประเพณีจุลกฐินเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อและปฏิบัติสืบต่อมาเฉพาะของกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น เช่น กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณอาณาจักรล้านนา ก็คือกลุ่มในที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในปัจจุบัน และกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ฝั่งลาวบางส่วน ดังนั้นสันนิษฐานว่าประเพณีจุลกฐินน่าจะเป็นประเพณีที่เกิดจากประเพณีทอดกฐินแล้วนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นประเพณีใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยยังยึดหลักธรรมและข้อปฏิบัติของการทอดกฐินเหมือนครั้งสมัยพุทธกาล แต่เพิ่มเติมประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ขอยกตัวอย่างเช่น หมู่บ้านหาดบ้ายซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เป็นชาวลาวยอพยพได้มีประเพณีการถวายเป็นกฐิน สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยครั้งอยู่ฝั่งลาว เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานมาอยู่ที่ฝั่งประเทศไทยก็ยังยึดถือสืบทอดประเพณีจุลกฐินสืบมา ตามปกติชาวบ้านจะปลูกต้นฝ้ายเพื่อเอาไว้ใช้ทอผ้าในครัวเรือนอยู่แล้ว ประกอบความเชื่อเรื่องของบุญและอาณิสย์ของบุญในประเพณีทอดกฐิน น่าจะเกิดเป็นแนวคิดเรื่องการทอผ้าขึ้นเองเพื่อถวายพระสงฆ์ในงานบุญทอดกฐิน โดยกำหนดข้อบังคับว่าการทอผ้าต้องสำเร็จเสร็จสิ้นภายใน 1 วัน และพร้อมที่จะนำถวายเป็นผ้ากฐินแด่พระสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น ซึ่งผ้าทอนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาชาวบ้านว่า “ผ้าพันใจ” จากเหตุผลนี้น่าจะเป็นเหตุผลที่สนับสนุนให้เกิดความน่าเชื่อถือได้ว่าประเพณีจุลกฐินน่าจะเป็นประเพณีสร้างสรรค์ขึ้นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านโดยยังยึดถือประเพณีเดิมคือประเพณีทอดกฐินในสมัยพุทธกาลและเพิ่มเติมพิธีกรรมบางอย่างตามแนวความเชื่อเรื่องของบุญและอาณิสย์ของบุญในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นทำให้มองเห็นกระบวนการของการเกิดประเพณีในพระพุทธศาสนาว่า เป็นประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้นจากวิถีชีวิตประเพณีบางอย่างก็มีตั้งแต่พุทธกาล แต่บางประเพณีบางประเพณีไม่มีปรากฏในสมัยพุทธกาล แต่ทุกประเพณีล้วนเกิดจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น รูปแบบพิธีกรรมของประเพณีอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของกาลเวลา แต่ก็ถือได้ว่าประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นประเพณีที่สะท้อนถึงพลังความสามัคคีของคนในชุมชนเป็นประเพณีที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีคุณค่าทางระบบความเชื่อ คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม มีการถ่ายทอดประเพณีจากประสบการณ์ตรงซึ่งนำไปสู่กระบวนการสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่นโดยมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้ทำพระพุทธศาสนาคงอยู่และยังมีการสืบทอดต่อไป

3. วิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านประเพณีออกพรรษาของชุมชนชายแดนแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ประเพณีจุลกฐินบ้านหาดบ้ายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานแต่เดิมนั้นมีขั้นตอนพิธีกรรมที่ทำไม่ได้ยุ่งยาก รู้กันเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น เป็นวิถีชีวิตที่ชาวบ้านพึงปฏิบัติ

ตามหน้าที่ชาวพุทธพึงกระทำ จุลลจลินถือว่าเป็นการบำเพ็ญกุศล เป็นทานพิเศษ เป็นทานตามกาล มีอานิสงส์ในการทำความดี การทอดกฐินเป็นการทำบุญที่เสียสละปัจจัยที่หาได้ด้วยความเพียรพยายามของเจ้าภาพ ปัจจุบันประเพณีจุลจลิน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการจัดควบคู่กับประเพณีทอดกฐินสามัคคี เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เป็นเจ้าภาพทอดกฐิน และความสามารถในตอบสนองของชุมชนเพื่อการดำรงรักษาของวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และประเพณีจุลจลินกลายเป็นประเพณีที่สร้างได้ให้แก่ชุมชนในรูปแบบของการรับจัดงานประเพณีจุลจลินทั้งแบบครบวงจร และแบบรับจัดงานบางส่วน อีกทั้งการแต่งกายของชาวบ้านที่เน้นเอกลักษณ์เฉพาะโดยจะสวมใส่ชุดผ้าขาวม้าทุกครั้งในการออกงาน ความสวยงามของลวดลายของผ้าสะท้อนวิถีชีวิตที่ไม่เหมือนใคร ประกอบกับคนบ้านหาดบ้าย มีอุปนิสัยใจคอที่มีความโอบอ้อมอารี พุดจาไฟเราะ จึงเป็นเสน่ห์ ที่ช่วยเสริมสร้างความงดงาม ตามวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทลื้อ ส่วนประเพณีไหลเรือไฟมีลักษณะความเชื่อที่ผสมผสานกัน ระหว่างความเชื่อ ในเรื่องผี พรหมณ์ พุทธ กล่าวคือ เรื่องของการปล่อยเรือไฟให้ไหลตามน้ำหมายถึงการนำชีวิตและวิญญาณไปสู่โลกหน้าตามความเชื่อเกี่ยวกับภุติ ในศาสนาพรหมณ์เชื่อว่าการลอยเรือไฟเป็นการจุดประทีปบูชารอยพระบาทของเทพเจ้าทั้งสาม ความเชื่อเนื่องในพุทธศาสนาเชื่อว่า เป็นการลอยประทีปบูชารอยพระพุทธรูป ที่ริมแม่น้ำนัมทามหานที การจุดดอกไม้ไฟขึ้นไปเพื่อบูชาพระเกตแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ การบูชาแม่น้ำ การบูชาพญานาคให้น้ำ เชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระสมุห์อนุรักษ์ ชีรสกโก (ช่างเมือง) (2554) การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปวัดหรือพุทธศาสนสถานโดยมีจุดมุ่งหมาย เช่น เป็นการเดินทางไปเพื่อทำบุญและสาธารณกุศลต่าง ๆ เพื่อสักการบูชาพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมปฏิบัติธรรม ชมศิลปวัฒนธรรมในวัดหรือพุทธศาสนสถานนั้น ๆ ไปเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งไปเพื่อร่วมศาสนพิธีและงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ใส่บาตร ข้าวสารอาหารแห้ง แห่เทียนพรรษา และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของแม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ (2556) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์รวมถึงการทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่าง ๆ และสามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านประเพณีจุลจลินและประเพณีไหลเรือไฟตามความเชื่อในพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ในการจัดงานประเพณีโดยคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดแก่ชุมชน โดยมีการประสานงานร่วมกันวางแผนการดำเนินการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทุกระดับ
2. ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมประจำจังหวัด เทศบาลตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามารับผิดชอบในการส่งเสริมสนับสนุน กิจกรรม
3. ส่งเสริมให้มีการอบรมคนในท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

4. ส่งเสริมการดูแลเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกเรื่องสุขอนามัย
5. ส่งเสริมระบบการจัดการการขออนุญาตเข้าเมืองให้สะดวกและรวดเร็วเอื้ออำนวยให้คนทางฝั่งประเทศลาวได้เข้ามาร่วมงานประเพณีได้มากขึ้น

สรุปผลการศึกษา

ประเพณีออกพรรษาของชุมชนแม่น้ำโขงตอนบนโดยเฉพาะประเพณีจุลลภูมินและประเพณีไหลเรือไฟ เป็นประเพณีที่มีความเก่าแก่ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเมื่อครั้งยังอยู่ฝั่งลาว เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ประเทศไทยก็ยังรักษาประเพณีเอาไว้เป็นอย่างดี จากการศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพบว่า ทั้งประเพณีจุลลภูมินและประเพณีไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่ไม่มีปรากฏในสมัยพุทธกาล สันนิษฐานว่าน่าจะมีหลังสมัยพุทธกาลเป็นประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาพระพุทธศาสนาโดยนำพิธีกรรมที่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ประเพณีจุลลภูมินั้นเป็นประเพณีที่ชาวพุทธมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอานิสงส์ของการทำบุญ เป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 ส่วน ประเพณีไหลเรือไฟนั้นเป็นประเพณีที่ความเชื่อเรื่องของการบูชา การแสดงถึงความเคารพต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและสิ่งศักดิ์ที่คิดว่ามีอยู่และเป็นผู้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น การแสดงความเคารพต่อพระแม่คงคา พญานาคผู้รักษาแม่น้ำโขง เป็นต้น ซึ่งความเชื่อเรื่องการบูชาในแต่ละแห่งอาจจะแตกต่างกันขึ้นกับบริบทของชุมชน

ประเพณีพิธีกรรมเป็นสิ่งที่เป็เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนเราและเชื่อมโยงผูกพันกับศาสนา เป็นการวางกรอบให้คนประพฤติปฏิบัติตามให้รูปแบบกฎเกณฑ์ของศีล และพิธีกรรม จึงทำให้วิถีชีวิตของคนเรามีความผูกพันกับประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาเกิดเป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นกระบวนการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และประเพณีและพิธีกรรมยังเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมมีกระบวนการของการมีส่วนร่วม ช่วยสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชนจนทำให้ประเพณีพิธีกรรมกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนนั้น ๆ เช่น ประเพณีจุลลภูมิน และประเพณีไหลเรือไฟ เป็นต้น

ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาการจะนำประเพณีมาเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยว จากการศึกษา พบว่า ควรแยกประเด็นออกเป็น 2 ส่วนคือ ในส่วนของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นของพระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และอีกส่วนคือการประกอบพิธีกรรมของฝ่ายฆราวาส ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมของสงฆ์ พิธีกรรมฝ่ายฆราวาสนั้นจะเน้นในเรื่องของความสนุกสนาน รื่นเริง เมื่อแยกออกเป็น 2 ส่วนแล้วจะทำให้มองเห็นกระบวนการของการเกิดขึ้นและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในประเพณี ในเรื่องของประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นควรจะรักษา และอนุรักษ์ใน ส่วนของการประกอบพิธีกรรมในส่วนของสงฆ์ไว้ เพราะเป็นหลักใหญ่ที่มีความสำคัญของการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งเป้าหมายหลักของการประกอบพิธีกรรม เช่น ประเพณีจุลลภูมิน เป็นประเพณีที่เชื่อของการทำบุญ และอานิสงส์ของการทำบุญ เป็นเรื่องของการ “ทำบุญใหญ่” ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของการประกอบพิธีกรรม ส่วนพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของประเพณีไหลเรือไฟนั้น ถือเป็น

ความเชื่อของการบูชา และการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และส่วนที่ 2 เป็นเรื่องของประเพณีจะเป็นเรื่องของการสนุกสนานรื่นเริง บันเทิงใจ ในส่วนนี้อาจสามารถเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เกี่ยวข้องต้องแยกประเด็นของการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ถูกต้อง ชัดเจน ส่วนไหนที่ต้องรักษาให้คงอยู่ ส่วนไหนสามารถเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม เพื่อรักษาประเพณีและพิธีกรรมนั้นให้คงอยู่ สืบทอดต่อไปและที่สำคัญกระบวนการสื่อสารจะสามารถสื่อสารความหมายของประเพณีและพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ผู้ที่เข้าร่วมประเพณีสามารถแยกแยะว่าส่วนไหนคือหลักการสำคัญของประเพณี และหลักการส่วนไหนเป็นส่วนปลีกย่อยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา นั้นกระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง เพราะสิ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้รับหลังจากมาร่วมประเพณีแล้วจะต้องนำไปสื่อสารบอกต่อกับผู้อื่นที่ยังไม่ได้เข้าร่วมประเพณี ถ้าผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ชุมชน ชาวบ้าน สามารถสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเข้าร่วมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเกิดความประทับใจและไปสื่อสารบอกต่อกับผู้อื่นที่ยังไม่ได้เข้าร่วม ให้บุคคลอื่นเกิดความสนใจและเดินทางมาร่วมงานประเพณีทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการนี้จึงน่าจะเป็นวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ดีที่ถูกต้องอีกวิธีหนึ่งโดยผ่านประเพณีและพิธีกรรมชุมชน

จะเห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามยุคตามสมัย การเปลี่ยนแปลงจะไปในทิศทางไหนถ้าไม่ละทิ้งซึ่งจุดหมายหมายของพิธีกรรมนั้น ก็ยังเป็นที่ยอมรับได้ในสังคม แต่ข้อควรระวังเนื่องจากประเพณีคือสิ่งที่ฝังามและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและเป็นประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนั้นชุมชนต้องคำนึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักพื้นฐานของแนวคิดที่จะจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีนั้น

อภิปรายผล

หลังจากได้วิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาชุมชนชายแดนกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน จังหวัดเชียงราย โดยผ่านประเพณีจุลกฐินและประเพณีไหลเรือไฟตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาจึงอยากนำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา นั้น ควรนำหลักธรรมของพุทธเป็นจุดหมายในการท่องเที่ยว ซึ่งในข้อนี้อาจย้อนกลับไปจุดประสงค์แรกเริ่มของประเพณีนี้ว่า มีจุดหมายของพิธีกรรมแต่เดิมเป็นอย่างไร เพื่อที่จะเข้าใจจุดหมายของการประกอบพิธีกรรม ไม่ใช่ปฏิบัติกันสืบต่อๆ กันมา เพราะว่าเป็นประเพณีที่ต้องกระทำและปฏิบัติตาม โดยไม่ทราบจุดหมายหรือปณิธานธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมและประเพณีเหล่านั้น และที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาคนที่มาท่องเที่ยวหรือคนที่จัดการท่องเที่ยวควรจะประพฤติปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในศีล 5 ซึ่งเป็นศีลที่เป็นพื้นฐานของคนดี ขั้นตอนของพิธีกรรมอาจมีการปรับเปลี่ยนบ้างตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน แต่หลักธรรมและแนวทางปฏิบัติหลักยังต้องคงต้องอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีจุลกฐิน ซึ่งในปัจจุบันมีการผสมผสานเป็นทั้ง

ประเพณีจุลจกฐิน เป็นทั้งประเพณีทอดกฐินสามัคคี และยังเป็นงานบุญผ้าป่าสามัคคี แต่จุดมุ่งหมายของประเพณี ยังคงเป็นจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการทำบุญตามหลักกรรมบุญกิริยาวัตถุ 10

2. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาควรมีการแยกในส่วนของทั้ง พิธีการของสงฆ์ และพิธีการของฆราวาส อีกทั้งแยกสถานที่จัดงานประเพณี ให้ชัดเจน ยกตัวอย่างของการจัดงานประเพณีไหลเรือไฟของบ้านห้วยลึก ได้แยก จัดงานทั้งในส่วนของพิธีกรรมทางพระสงฆ์และพิธีการของฆราวาส ซึ่งในส่วนของสงฆ์ได้แสดงถึงการแสดงออกเรื่องการบูชา และการแสดงความกตัญญู และได้ทำพิธีในวัด และในส่วนของฆราวาสได้จัดสถานที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ด้วยความต้องการสนุกสนานรื่นเริง เพราะถือว่าเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวันออกพรรษา และแสดงออกถึงความดีใจที่ได้พบญาติพี่น้องที่อยู่คนละฝั่งกัน ซึ่งปีหนึ่งอาจจะได้เจอกันเพียงครั้งเดียวในงานประเพณีนี้ ทำให้มองเห็นแยกออกเป็น 2 ส่วน แต่จุดมุ่งหมายเดียวกันเรื่องการบูชาและการแสดงความกตัญญู การบริหารจัดการประเพณีในลักษณะนี้ ทำให้ความศรัทธาในประเพณียังคงมีอยู่เนื่องจากการหลักการและจุดหมายของประเพณียังคงอยู่ ความศรัทธาในประเพณียังคงอยู่ บุคคลที่ปฏิบัติตามประเพณีที่ถูกต้องก็ยังคงมีอยู่ เป็นตัวอย่างเป็นแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของชาวพุทธที่ดีที่งาม และที่ต้องสมควรแก่การปฏิบัติตาม

3. รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาต้องมีครบทั้ง 3 อย่างคือ ศิลป สมาธิ ปัญญา เพื่อผู้ที่มาจะได้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาถึงจะเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง อย่างเช่น ประเพณีไหลเรือไฟ เมื่อนำหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีมาวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าเป็นเพียงอามิสบูชายังไม่ได้เป็นปฏิบัติบูชาเพราะฉะนั้นควรจะมีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม คือ การรักษาศีล การนั่งสมาธิ และการฟังเทศน์ จึงจะถือว่าเป็นการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

ประเพณีเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนที่อยู่กันใกล้กันมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าๆ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และร่วมกันรักษาพื้นที่มรดกธรรมทางพระพุทธศาสนา สืบทอดและส่งต่อรุ่นต่อรุ่นให้กับคนในสังคมให้สืบทอดไป เป็นกระบวนการของประชาสังคม เพื่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของคนในสังคมชาวพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระใบฎีกาสุพรรณ ตปสีโล. (2560). ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(1), 75-85.
- พระปัญญาสามิเถระ. (2520). *ศาสนวงศ์*. แปลและเรียบเรียงโดย กรมศิลปากร. พระนคร: กรมศิลปากร.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน). (2556). *การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระอนุรักษ์ อีรสกุลโก (ช่างเมือง). (2554). *การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอุดมปิฎก (วิจารณ์ มหาบุญ). (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(1), 200-213.
- วิทยา เทพยา (2520). *มนุษย์สัมพันธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2551). *พฤติกรรมนักท่องเที่ยว*. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- สุเมธ เมธวิทยากุล (2532). *สังกัปพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Translated Thai References

- Akkarangkul, S. (2008). *The Behavior of Tourists*. Khon Kaen: Klangnana. (In Thai)
- Metawittayakul, S. (1989). *Sutra Ritual*. Bangkok: Odeon Store. (In Thai)
- Phra Anurak Dheerasukko (Changmuang). (2011). *The Monastery Development for Buddhist Tourism in Samutsakhon Province*. Thesis for Master degree of Arts Program in Buddhist Studies in Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (In Thai)
- Phra Uttamapitaka (Wijarn Mahāpañño). (2018). The Relationship between Monks and Laities in Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 200-213. (In Thai)
- Phrabaidega Supot Tabaselo. (2017). History, Propagation Routes of Buddhism and Principle of Buddhaddhamma in the Lopburi Period. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 75-85. (In Thai)
- Phradhammapitaka (P.A. Payutto). (1999). *Tossawat-Dhammatat- Phradhammapitaka Buddhism Category*. Bangkok: Thammasapa. (In Thai)
- Phramaha Sutit Abhakaro (Oboon) (2013). *The Development of the Format and Process to Manage Tourism in Buddhist Country of Thailand* (Research Report). Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phrapanyasameetera. (1977). *Religious*. Translation and sorting by Department of Fine Arts. Phranakhon: Department of Fine Arts. (In Thai)
- Theppaya, W. (1977). *Human Relations*. (3rd ed.). Bangkok: Phraewittaya. (In Thai)